

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

К. В. Заїць

Херсонський державний університет, katya.zaits@icloud.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор О.Є. Блинова

Система взаємовідносин у групі має знаний вплив на особистість будь-якого віку, оскільки розвиток кожної людини здійснюється у відповідності до вимог суспільства, а кожна група виступає своєрідною моделлю соціуму. Особливості такого розвитку можуть мати різні варіанти протікання, зокрема мають різну міру успішності. Соціальний статус є одним з важливих і характерних показників положення особистості у колі однолітків (групі). У кожній групі можна спостерігати осіб, що займають різні положення, тобто мають різний соціометричний статус, який безпосередньо впливає на розвиток самої особистості та може мати значний вплив на інших учасників групи.

Вивчення соціального статусу особистості належить до важливих напрямів дослідження соціології, психології та психолінгвістики. Соціальний статус розуміється як позиція людини в соціальній системі (у групі або взагалі у суспільстві), котра виявляється через систему прав і обов'язків (О. О. Філіппов) [7].

Вітчизняні дослідники В. Мойсеєнко та О. Блинова зазначають: «у науковій літературі можна виділити безліч визначень даного феномену: від структурної характеристики малої групи до розгляду соціального статусу в якості критерію для поділу суспільства на великі групи. Проте всі визначення мають загальну основу: під соціальним статусом розуміється місце людини в суспільстві, яке залежить від ряду показників. Набір даних критеріїв варіюється в різних підходах і залежить від авторської позиції. Серед показників відзначають: дохід, професію, освіту, владу, соціальний ресурс, стиль життя, поведінку споживачів, стать, вік, національність та інші аспекти» (В.В. Мойсеєнко, О. Є. Блинова) [3, с. 399].

В. Карасик вважає, що соціальний статус це: «співвідносне положення людини в соціальній системі, що включає права і обов'язки і що впливають звідси взаємні очікування поведінки» (В. І. Карасик) [2, с. 5]. Учений підкреслює, що соціальний статус людини є: «нормативним, багатоплановим, неоднорідним поняттям, він в тій чи іншій формі закріплений в семантиці багатьох мовних одиниць» (В. І. Карасик) [2, с. 5-6].

Відомий психолог Б. Анан'єв розуміє соціальний статус як: «вихідний момент структурно-динамічних властивостей особистості, статус особистості є об'єктивним і усвідомлюється частково або цілісно, неадекватно чи адекватно, пасивно чи активно. Статус, ролі та ціннісні орієнтації, що будуються на його основі, складають первинний клас особистісних властивостей; вони визначають особливості мотивації поведінки, структуру суспільної поведінки, що утворюють другий ряд особистісних властивостей. Вищим інтегрованим ефектом взаємодії первинних та вторинних особистісних якостей є характер людини та схильності» (В. В. Мойсеєнко) [цит. за 4, с. 166].

Найбільш детальне вивчення соціального статусу представлено у зарубіжній теорії соціальної стратифікації. Ідея даної теорії полягає у тому, що важливе значення при вивченні соціального статусу належить саме нерівності соціальний статусів, яка залежить від певного суспільства.

Так, наприклад, учений П. Сорокін вважає, що при вивченні соціального статусу кожної людини необхідно враховувати і сімейне становище, і національність і особливості релігійних та професійних характеристик. Окрім цього також необхідно врахувати економічний та політичний статус індивіда (В. В. Мойсеєнко, О. Є. Блинова) [3].

М. Вебер визначив соціальний статус як: «реально покладені домагання на позитивні або негативні привілеї щодо соціального престижу, якщо він ґрунтується на одному або більшій кількості таких критеріїв як: спосіб життя; формальна освіта, що полягає в практичному або теоретичному навчанні і засвоєнні відповідного способу життя; престиж народження або професії» (В.В. Мойсеєнко, О. Є. Блинова) [цит. за 3, с. 399].

У своїй науковій статті О. Фудорова наступним чином пояснює Веберівську теорію соціального статусу: «М. Вебер трактує клас як велику групу людей, що знаходиться в однаковому становищі по відношенню до економічних інтересів, власності і можливостей доходу; влада пояснюється як участь людей в організаціях, що мають вплив на прийняття важливих рішень; статус визначається як суспільне визнання у вигляді позитивних або негативних привілеїв на основі стилів життя. Стиль життя включає в себе типові способи проведення вільного часу, спілкування, вибору і облаштування місця проживання, вибору одягу тощо. Веберівські параметри соціальної стратифікації різняться за ступенем абстракції: клас є найбільш абстрактною, а статус – найбільш конкретною ланкою в його концептуальній тріаді. Аналіз статусу у М. Вебера безпосередньо пов'язаний з аналізом розподілу влади у суспільстві. Як зазначає М. Вебер, ми розуміємо під «владою» можливість однієї людини або групи людей реалізувати свою власну волю всупереч опору інших людей, що беруть участь в зазначеній дії. Зрозумілим стає, що принциповими у розумінні проблем статусу є погляди М. Вебера щодо складових влади – престижу, поваг та почестей» (О. М. Фудорова) [8, с. 111].

Представники теорії ролей (Г. Гурвич, Дж. Мід, Р. Лінтон) розглядають соціальний статус через показники позицій, статусів, завдяки яким людина грає різні ролі. Так, дослідники даного підходу вважають, що не існує статусів без ролей та навпаки (О. М. Фудорова) [8].

У цілому, соціальний статус кожної особистості складається з таких показників – професія, освіта, посада, матеріальне становище, ділові відносини, сімейне становище та ін. Вказані показники можна назвати, як статусний набір. Так, дослідник Р. Мертон зазначає, що дані набори поділяються на набуті або отримані від народження.

Так, дослідники Н. Сергієнко та Д. Прохода визначають соціометричний статус наступним чином: «соціометричний статус – це те реальне місце, яке займає особистість у системі міжособистісних стосунків; це показник соціально-психологічних якостей особистості як складової комунікації в групі;

це якість особистості як елемента соціометричної структури займати визначену просторову позицію (локус) в ній, тобто співвідноситися із іншими елементами» (Н. П. Сергієнко, Д. І. Прохода) [6, с. 206].

Учений І. Волков позначає соціометричний статус через показник престижу особистості у процесі спілкуванні та взаємодії з іншими. (Г. М. Андрєєва) [1]. Г. Андрєєва зазначає, що соціометричний статус визначається через кількість виборів за допомогою методи соціометрії, за допомогою якої вивчається структура групи та особливості взаємовідносин у ній (Г. М. Андрєєва) [1].

Дослідниця Л. Орбан-Лембрик визначає соціальний статус, через: «позицію, соціальний ранг, повагу, симпатію, авторитет, престижність, ставлення до особистості у групі» (Л. Є. Орбан-Лембрик) [5, с. 55].

Учений Я. Коломинський визначає статус як: «інтегральне поняття, що включає як об'єктивні параметри, такі як положення особистості у внутрішньогруповій структурі, так і суб'єктивне відображення свого становища, відрефлексоване різною мірою. Таким чином, у сучасній соціальній психології статус розглядається як становище суб'єкта в системі міжособистісних відносин, яке визначає її права, обов'язки, визначені привілеї у групі» (В. В. Мойсеєнко) [цит. за 4, с. 167].

Зміна соціального статусу відбувається у процесі соціалізації особистості, а сам процес соціалізації відбувається у певних групах, в які включається індивід. У науковій статті Н. Сергієнко та Д. Прохода зазначають, що: «зміна соціометричного статусу відбувається в процесі соціалізації особистості у навчальній групі. На неї впливають спілкування та спільна діяльність у групі, а також ступінь прийняття індивідом групових норм і цінностей. Зовнішнім чинником, що визначає соціометричний статус особистості, є групові норми і вимоги. Цілі індивіда та особливості їх здійснення в групі багато в чому визначаються груповими нормами та вимогами, тобто групові цінності можуть вплинути на розвиток особистості членів групи. Формування властивостей

особистості, що забезпечують нормативну поведінку індивіда, визначає характер її соціалізації в групі (Н. П. Сергієнко, Д. І. Прохода) [6, с. 206-207].

У зарубіжних дослідженнях соціометричний статус описується через такі позиції, як «ізолювані», «зірки», «відкинуті» та «переважні». У вітчизняних дослідженнях через поняття популярності та непопулярності.

Так, в українській психології особистість, яку найчастіше обирають у процесі соціометрії позначають як лідера. Але слід відмітити, що особливості вибору залежать саме від групи, в якій проводиться дослідження, оскільки в одній групі особистість може мати позицію лідера, а в іншій групі – інший статус (Г. М. Андрєєва) [1].

У зв'язку з цим, необхідно розуміти, що позиція «ізолюваного» або «аутсайдера» може мати значення лише у структурі зазначеної групи, а в іншій групі може мати, наприклад, позицію «лідера».

Дослідник Я. Коломінський зазначає, що існують дві системи чинників, що обумовлюють позицію індивіда у системі міжособистісних відносин. Перш за все, це якості людини, а вже потім система особливостей групи, до якої включений індивід. Взаємозв'язки цих систем можуть мати різні наслідки, а саме різні положення даного індивіда у різних групах (Г. М. Андрєєва) [1].

Узагальнюючи результати теоретичного вивчення поняття соціального статусу можна зазначити, що у залежності до підходу, в якому вивчається дане поняття виявляються й різні його характеристики. Так, М. Вебер вважає, що саме дохід, влада та престиж є ознаками соціального статусу. П. Сорокін до такого списку додає ще й професійну спрямованість.

Література:

1. Андрєєва Г. М. Соціальна психологія. М. : Аспект Пресс, 2001. 363 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса. М.: Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ин-т, 2002. 330 с.
3. Мойсеєнко В. В., Блинова О. Є. Соціальний статус у контексті психологічних досліджень. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9–10 квітня 2018 р. / редкол. : В. Л. Погребна, Н. В. Островська, І. Ю. Тонкіх та ін. Д. : ЛПРА, 2018. С. 398-402 с.

4. Мойсеєнко В. В. Соціально-психологічні особливості статусу особистості в студентській групі. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019 р. № 2, Т. 1. С. 165-169.

5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. 448 с

6. Сергієнко Н. П., Прохода Д. І. Особливості агресивності та соціометричного статусу особистості в юнацькому віці. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2014. Вип. 16. С. 201-208.

7. Филиппов А. А. Категория социального статуса в зарубежной и отечественной социологии. *Вопросы современной науки и практики*. 2012. № 1. С. 37.

8. Фудорова О. М. Теорії соціального статусу: пізнавальні можливості і дослідницькі стратегії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2009, № 881. С. 110-116.